

WERKBOEK

GROEP 7 & 8

TAKOMST FOAR IN UNYK LÂNSKIP

Noardlike
Fryske Wâlden

Dit werkboek is van:

Alle gear nei bûten
Wat in moaie dei
Elzensingel, dykswâl,
nim dyn seage mei

Hoe ziet een
elzenhaantje
eruit?

Waarvoor
gebruikten boeren
het hout vroeger?

Hoe kun je
de natuur een
handje helpen?

Je woont in of vlakbij Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden. Een bijzonder gebied met duizenden kilometers elzensingels, dykswâlen (houtwallen) en honderden pingo's en poelen. Nergens in Europa staan zoveel rijen elzen en andere bomen. Dit noemen we een coulisselandschap.

In dit boekje staan opdrachten. Deze maak je in de klas. Buiten bij de boer(in) ga je verder op onderzoek.

Als je het boekje uit hebt, weet je precies hoe een elzenhaantje eruit ziet, waar boeren het hout vroeger voor gebruikten en weet je hoe je door te snoeien de boer(in) helpt om het unieke landschap in stand te houden.

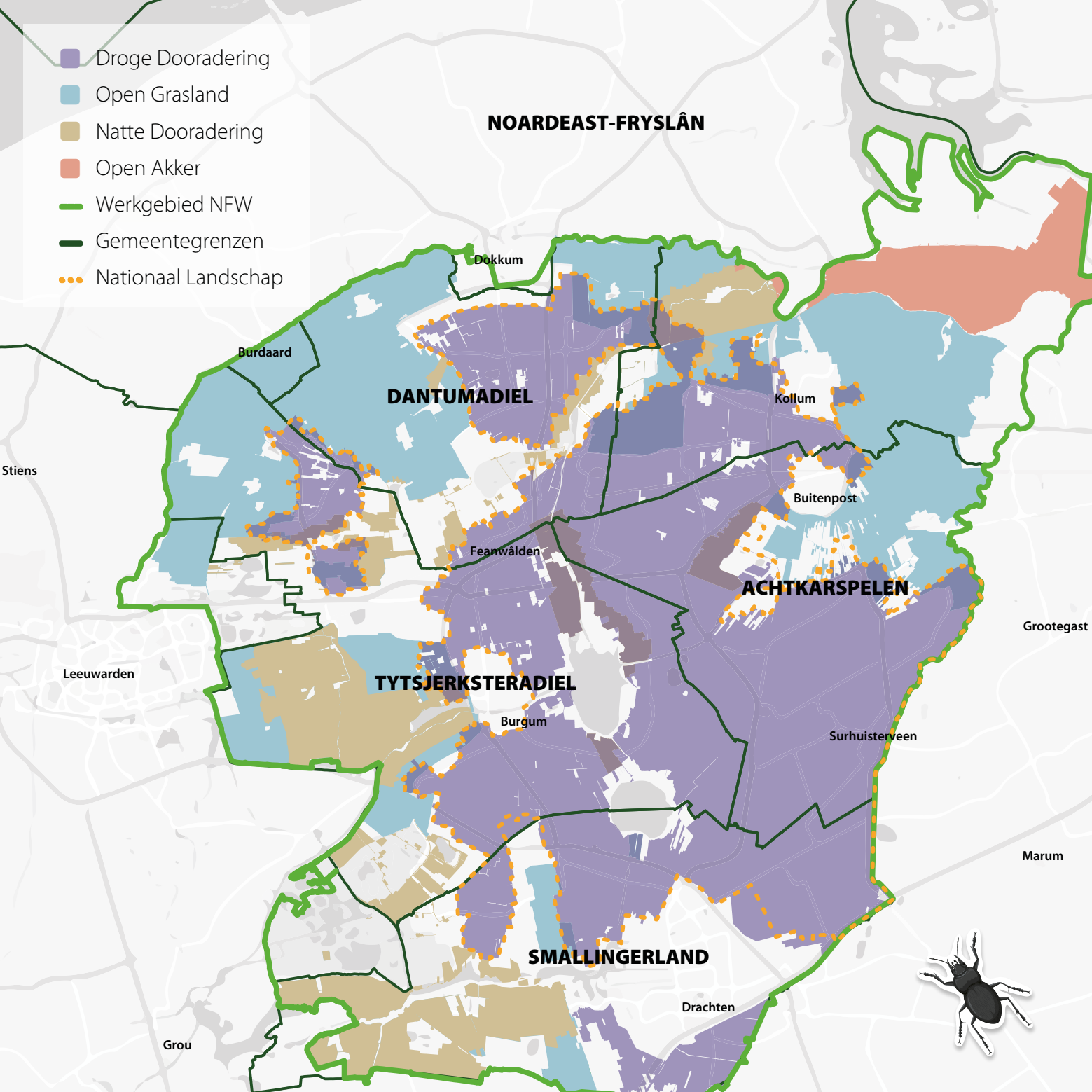
Veel plezier!

Een hele dag buiten actief

- Droge Dooradering
- Open Grasland
- Natte Dooradering
- Open Akker
- Werkgebied NFW
- Gemeentegrenzen
- Nationaal Landschap

NOARDEAST-FRYSLÂN

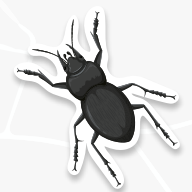

DANTUMADIEL

ACHTKARSPELEN

TYTSJERKSTERADIEL

SMALLINGERLAND

Stiens

Leeuwarden

Grou

Burdaard

Dokkum

Feanwâlden

Burgum

Drachten

Kollum

Buitenpost

Surhuisterveen

Grootegast

Marum

Opdracht 1

WÂLDPIKEN

Mensen die in de
Noardlike Fryske
Wâlden wonen,
worden ook wel
Wâldpyk genoemd.
Dat betekent
woudkip of boskip.

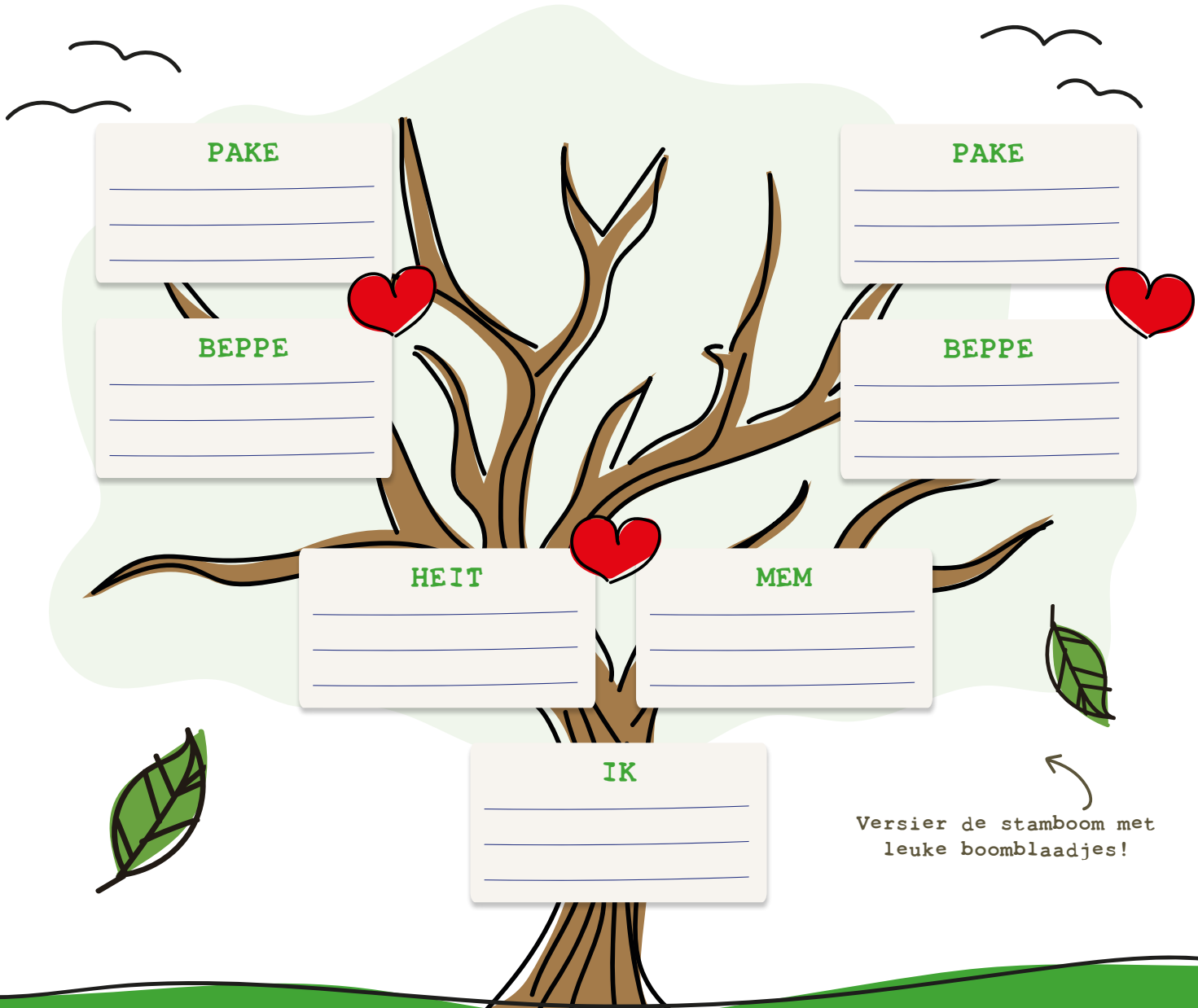
Bekijk het kaartje van de Noardlike Fryske Wâlden op het digibord. Kun je aanwijzen waar je woont?

Ben jij een Wâldpyk? Waarom wel / niet?

Ben je wel eens een Wâldpyk genoemd?

Ben je trots op dat je een Wâldpyk bent? Waarom wel/niet?

Vind je jouw woonomgeving mooi? Waarom wel/niet?

Versier de stamboom met leuke boomblaadjes!

Opdracht 2 STAMBOOM

Vul je eigen stamboom in. Schrijf onder de namen ook de geboortedatum en de geboorteplaats. Weet je dat niet? Vraag het dan later thuis. Zet een streep onder de naam van degene die jij een echte Wäldpyk vindt.

Opdracht 3 LUCHTFOTO MAKEN

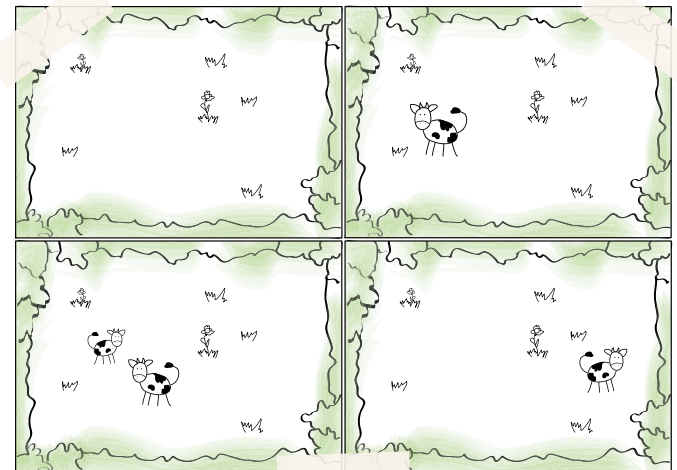
Dit is een luchtfoto van de Noardlike Fryske Wâlden. Je ziet de weilanden omlijnd met elzensingels en dyskwâlen. Maak je eigen luchtfoto!

dit is
een pingo

Pak een tekenblaadje en maak aan alle kanten een elzensingel van bovenaf gezien. Als je de helft van de singel tekent, dan kunnen we ze later aan elkaar plakken.

Teken eerst de grootste bomen en daarna de struiken en de bloemen. Teken ook de dieren die je in de elzensingel kunt tegenkomen. Maak daarna het weiland. Waar wordt dat voor gebruikt? Staan er ergens gebouwen of is de boer aan het werk? In de meeste weilanden in de Noardlike Fryske Wâlden staan koeien.

De juf of meester kan de tekeningen in de klas ophangen. Als alle tekeningen aan elkaar hangen, is het net het coulisselandschap van de Noardlike Fryske Wâlden.

Opdracht 4

WÂLDFRYSK

De Wâldsang is een soort volkslied van de Wâldpiken, de inwoners van de Noardlike Fryske Wâlden. Luister maar eens en lees mee met de tekst. Wat wordt er verteld? Lukt het je dit te vertalen?

In de Wâlden spreken de Wâldpiken hun eigen taal: it Wâldfrysk. Dat is heel leuk, want zo kun je horen of iemand uit de Wâlden komt.

Wâldsang

Moai sûnder wjergea binne de Wâlden
smûk skaadzjend beamtegrien oeral yn 't rûn.
Blier laitsjend boulân, tierige greiden
sjongende fûgels, sânich de grûn.

Maaimoanne pronkseal binne de Wâlden
't hof klaaid yn bloeiselwyt, geal sjongt en slacht.
Kijkes yn 't finlân rinne te weidzjen
't nôt weag't it fjild oer, swiid is de pracht.

Fryske bewenners hawwe de Wâlden
hja libje froed en from, sljocht binn's' en rjocht.
Eang fan útwrydskens, gol en ienfâldich
altdy deselde, wêr 't men se sjocht.

ZING EEN LIED OF MAAK EEN YELL!

De Wâldsang is een beetje ouderwets. Er is ook een ander lied: *Allegear nei bûten*. Luister er maar naar! Maak er je eigen hippe versie van zodat je dit kunt zingen voor de boer(in) als we bij hem of haar op bezoek zijn. In plaats van dit lied kun je ook een Friese yell over de Wâlden verzinnen.

Allegear nei bûten

Tekst: Jurjen van der Meer, muziek: Hans Wempe

Nergens kinst sa lekker chille,
fielt in minsk him sa gau thús,
Hat it lân sa'n grutte wearde,
sa 'n soad klasse as by ús.
Yn 'e Noardlike Fryske Wâlden
leit in machtich stik natoer.
Mar wy moatte 't ûnderhâlde,
mei-inoar dus nei de boer.

Allegear nei bûten.
Wat in moaie dei.
Elzensingel, dykswâl,
nim dyn seage mei.
Allegear nei bûten.
Wat in moaie dei.
Elzensingel, dykswâl,
nim dyn seage mei.

Klim oer stekjes, strún lâns paadsjes,
set de skeppe yn 'e grûn.
Mei sa'n stik kultuer-histoarje
fielt in Wâldpyk him ferbûn.
Dus de hannen út 'e mouwen.
sis no sels, wa wol dat net.
Takomst foar in unyk lânskip
ik doch mei en dat is fet.

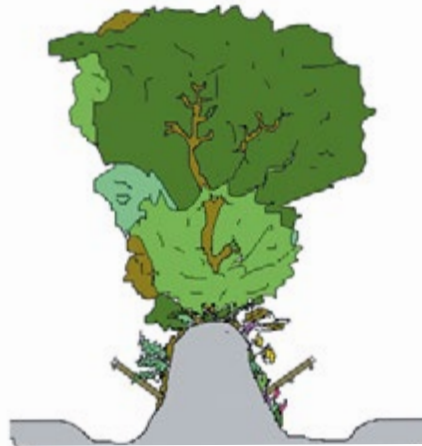
Allegear nei bûten.
Wat in moaie dei.
Elzensingel, dykswâl,
nim dyn seage mei.
Allegear nei bûten.
Wat in moaie dei.
Elzensingel, dykswâl,
nim dyn seage mei.

ELZENSINGEL

Het landschap van de Noardlike Fryske Wâlden bestaat uit weilanden. Om deze weilanden staan bijna altijd bomen en struiken en soms is er ook een slootje (singel).

In de Noardlike Fryske Wâlden zijn er dykswâlen en elzensingels. Om die goed te onderhouden moeten die regelmatig worden gesnoeid en om de 25 jaar helemaal worden gekapt.

Een dykswâl

Bij een dykswâl staan de bomen en struiken op een verhoogde wal.

Een elzensingel

Bij een elzensingel staan de bomen en struiken niet op een wal maar vaak langs een sloot (aan één of beide kanten).

Opdracht 5

Als je de Noardlike Fryske Wâlden vanuit de lucht bekijkt, is het net een lappendeken.

De 'lapjes' zijn omgeven door slootjes met bomen. Zo'n landschap wordt een coulisselandschap genoemd.

Het coulisselandschap

Vroeger was er hier een bos. De mensen waren jagers tot ze besloten langer op één plek te blijven. De jagers werden boeren, kaptten de bossen en bewerkten het land zodat ze er voedsel konden verbouwen en vee konden houden. Om te zorgen dat het vee niet wegliep, groeven ze sloten om het land. Al snel groeiden er allemaal jonge elzenboompjes langs de slootkant: zo ontstonden de elzensingels.

waar
of niet
waar?

Streep het foute antwoord door

Boeren hadden in de 19e eeuw ook schrikdraad of prikkeldraad kunnen gebruiken om het vee tegen te houden

Waar / niet waar

De elzensingels geven schaduw en beschutting aan het vee

Waar / niet waar

De boeren waren voeger blij met de elzensingels omdat ze zo hout voor de kachel of voor het maken van klompen en bezemstelen hadden

Waar / niet waar

Doordat de elzensingels zo dichtbegroeid zijn, voelen veel vogeltjes en kleine diertjes zich er veilig

Waar niet / Waar

Opdracht 6

ONDERHOUD ELZENSINGELS

De meeste elzensingels zijn van boeren. Vroeger gebruikten zij het hout dat in de singels groeide voor meubels, manden en voor de haard. Daardoor bleef de elzensingel kort. De boer heeft tegenwoordig dat hout niet meer nodig. Als hij niet meer zou snoeien of kappen dan zouden de elzen steeds hoger worden en zou de 'elzenmuur' alleen nog bestaan uit lange boomstammen en dus steeds minder dicht zijn.

Gelukkig gebeurt dat niet want de boeren zagen om de zoveel tijd de elzensingels om. Omdat de boer alles goed onderhoudt, kan de unieke natuur in de elzensingels blijven bestaan en ziet het landschap er mooi uit. Dieren hebben het fijn in en om de elzensingels en ook mensen vinden het prettig om in de smûke (beschutte en gezellige) Wâlden te wonen en die te bezoeken.

Waarom kun je zien of een elzensingel wordt onderhouden? Schrijf hieronder twee 'bewijzen' op.

In elzenproppen zitten zaadjes. Bedenk wat er zou gebeuren als de zaadjes in het water vallen.

Hoe denk je dat een els zich verspreidt?

Kun jij nu uitleggen hoe de eerste elzensingels zijn ontstaan?

VELDWERKDAG: ONTDEK BIODIVERSITEIT

Tijdens de Veldwerkdag ga je de boer(in) helpen met het snoeien van de bomen. Daarmee help je de biodiversiteit. Biodiversiteit is de variatie aan soorten in een bepaald gebied. Hoe meer soorten hoe groter de biodiversiteit. Planten, insecten, vogels en zoogdieren hebben met elkaar te maken. Insecten halen hun voedsel van de planten en struiken en daarmee zijn ze weer belangrijk voor het bestuiven ervan. In de elzensingels en dykswâlen zijn vruchten aan struiken en ook insecten voedsel voor zangvogels die op hun beurt weer voedsel kunnen zijn voor roofvogels of zoogdieren.

Voor heel de natuur geldt: hoe meer soorten dieren en planten in een gebied, hoe mooier en gezonder de natuur! Om dat zo te houden, zorgt de mens ervoor dat de bomen en struiken goed worden verzorgd. Meestal is het de boer(in) die deze belangrijke taak heeft. Tijdens de Veldwerkdag ga je zelf aan de slag!

Heel veel plezier!

Opdracht 7

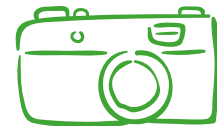
NA DE VELDWERKDAG

Je bent buiten bij de boer(in) geweest en hebt geholpen met het snoeien van de elzensingels en dykswâlen. Daarmee heb je ervoor gezorgd dat dit bijzondere landschap behouden blijft.

Jullie hebben ook onderzocht welke planten en dieren er leven. Schrijf een paar soorten op:

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Maak met de klas een muurkrant of op een andere manier een verslag van de veldwerkdag. Dat kan in de klas of thuis. Maak er een foto van of stuur het filmpje, de foto's etc. op naar info@noardlikefryskewalden.nl of post het op social media met #NFWveldwerkdag. Wie weet, wint jouw klas of win jij een mooie prijs!

Tips

Ontdek Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden met je vrienden, vader, moeder, broers, zussen, tantes, ooms of buren!

Vind je het leuk om actief te zijn in de natuur door echt beheerwerk uit te voeren? Doe mee aan de natuurwerkdag op de eerste zaterdag van november of kom naar het Dierendagfeest op de Naturij in het eerste weekend van oktober.

www.natuurwerkdag.nl & www.naturij.nl

Kom bramen plukken tijdens het Bramenfestijn Brommels! Dit is ieder jaar in het laatste weekend van augustus.

www.brommelsfestijn.nl

Houd je van wandelen? Doe dan mee met de Swaddekuier (in juli) of loop een stukje van het Streekpad Noardlike Fryske Wâlden.

www.swaddekuier.nl & www.wandelnet.nl

Wil je weten hoe mensen vroeger in de Wâlden leefden? Bezoek dan Openluchtmuseum De Sûkereï Damwâld en de Spitkeet Harkema.

www.desukerei.nl & www.spitkeet.nl

Kijk voor meer activiteiten ook op

www.itfryskegea.nl

www.noardlikefryskewalden.nl

Colofon

Herziene uitgave juli 2021

Samenstelling

Vereniging Noardlike Fryske Wâlden
Landschapsbeheer Friesland
De Klyster, NME de Naturij en Pingo & Pet
IVN heeft bijgedragen aan het lesmateriaal
(eerste druk)

Foto's

NFW en Marcel van Kammen

Afbeelding Wâldpyk

Ellen Tierie

Vormgeving

Custard on & offline communicatie

Oplage

1.000 stuks

Het lesprogramma Takomst
foar in unyk lânskipis finaal
mogelijk gemaakt door:

provinsje fryslân
provincie fryslân

Drachten | Smallerland

GEMEENTE
NOARD
EAST
FRYS
LÂN

 gemeente
dantumadiel